

Οι μασκαράδες του Χωμ Χωμ

Από τον ΑΝΤΩΝΗ ΚΑΡΠΕΤΟΠΟΥΛΟ

Στα τελευταία μυθιστορημάτα του, ο Χρήστος Χωμενίδης έχει αναλάβει το ρόλο ενός αφηγητή της τωρινής Αθήνας. Μόνο που η Δίκη Σουάρεφ δεν βασίζεται τόσο σε περιστατικά, κυρίως στηρίζεται στην εξιστόρηση ανθρώπων και χαρακτήρων. Το ποια είναι η Αθήνα του σήμερα (ίσως και η Ελλάδα, γενικότερα), κατά τον Χωμενίδη, μοιάζει να γίνεται ευκολότερα κατανοητό αν μιλάς για τους ανθρώπους που ζουν σ' αυτή, για την ψυχοσύνθεσή τους και την καθημερινότητά τους – κι όχι τόσο για τα κατορθώματά τους. Και πώς το κάνει; Συναρμολογώντας χαρακτήρες – ανάμεσα στους οποίους κινείται και ο μυθιστοριογράφος Σουάρεφ, ένας από μηχανής διάβολος.

Χ. Α. Χωμενίδης, *Η δίκη Σουάρεφ*. Μυθιστόρημα, Πατάκη, Αθήνα 2023, 424 σελ.

Ο Χρήστος Χωμενίδης σπούδασε νομικά, αλλά δεν έγινε δικηγόρος και το γιατί δεν έγινε φαίνεται πως είναι κάτι που τον προβληματίζει ακόμα. Η απάντηση είναι προφανής: δεν έγινε δικηγόρος γιατί έγινε ένας εξαιρετικός συγγραφέας κι αυτό προφανώς τον «γέμισε» ως άνθρωπο. Δεν ξέρω αν η απλοϊκή αυτή απάντηση τον ικανοποιεί, αλλά δεν έχει και σημασία: ο ίδιος μοιάζει να αντιμετωπίζει τα «γιατί» και τα «τι θα γινόταν αν» της ζωής του χρησιμοποιώντας τα ως έμπνευση. Κάπως έτσι πρέπει να γεννήθηκε στο μυαλό του το τελευταίο του βιβλίο, η *Δίκη Σουάρεφ*, που κυκλοφόρησε λίγο πριν απ' το Πάσχα από τις εκδόσεις Πατάκη.

Στην προκειμένη περίπτωση δεν γεννήθηκε στο μυαλό του συγγραφέα απλά μια ιστορία που θα 'θελε να διηγηθεί: όλα φαίνεται να ξεκίνησαν από έναν προβληματισμό που αφορούσε τον ίδιο και τη διαδρομή του στην ζωή. «Τι είδους δικηγόρος θα ήμουν αν γινόμουν δικηγόρος;» αναρωτήθηκε αρχικά ο Χωμενίδης. Κι επειδή η μια απορία φέρνει την άλλη είναι βέβαιο πως κάποια στιγμή έφτασε να προβληματίζεται για το τι είναι οι δικηγόροι, μπροστά στην πόρτα της οικογένειας των οποίων έφτασε χωρίς να τη χτυπήσει καν.

Επειδή από τη Νομική έχουν περάσει πολλοί, που στη συνέχεια πήραν άλλους δρόμους, οφείλω να ομολογήσω ότι ο προβληματισμός αυτός απασχολεί όποιον την παράτησε, ακριβώς όπως συμβαίνει και με τις σχέσεις ζωής, που δεν προχώρησαν, όπως έπρεπε. Μόνο που ο Χωμενίδης δεν προβληματίζεται απλά για τι είδους δικηγόρος θα ήταν αν δεν είχε σβήσει με μια μονοκονδυλιά τις ώρες που αφιέ-

Νατάσσα Πασχάλη

Ο Χρήστος Χωμενίδης, φωτογραφημένος από τη Νατάσσα Πασχάλη.

ρωσε στο ποινικό δίκαιο: χρησιμοποιεί αυτό το υπαρξιακό ερώτημα για καύσιμο. Εκκινεί από αυτό για να μας διηγηθεί μια ιστορία από τις δικές του. Όχι αυτοβιογραφική, αλλά αυτοδημιουργημένη. Το κάνει και για να περιπαίξει με τον τρόπο του την προβληματική παραλίγο οικογένειά του, αυτή των δικηγόρων. Που έχουν πάντα ωραίες ιστορίες να αφηγηθούν. Ή να κρύψουν.

Ο Χωμενίδης βέβαια δεν κρύβει, ούτε κομπάζει, γράφει. Και, διάβολε, γράφει πάντα ξεχωριστά! Με τον δικό του τρόπο, σαν τραγουδοποιός της μυθιστοριογραφίας.

ΠΩΣ ΓΡΑΦΕΙ ΚΑΙ ΠΟΥ ΓΡΑΦΕΙ

Διαβάζω τα γραπτά του όπου τα βρίσκω, πρώτα απ' όλα για αυτή

την αφηγηματική του γλώσσα, που είναι σαν προσωπικό λιμπρέτο. Οι προτάσεις είναι πολύ συχνά κοφτές. Η ερωταπαντήσεις μπαίνουν στη σειρά, σαν οι εμπλεκόμενοι στη συζήτηση να μη μιλάνε αλλά να πυροβολούν – συχνά στον αέρα. Όταν μια παράγραφος είναι μεγαλύτερη από το συνηθισμένα αυτό γίνεται σαν ο συγγραφέας να έχει βρει μια κατηφόρα και να τρέχει ταχύτατα, πριν πάλι σταματήσει κι αρχίσει τις αμέριμες κοφτές βόλτες του. Αυτό δεν γίνεται τυχαία κι έχει να κάνει με το πού γράφει ο Χωμενίδης: ακριβώς επειδή δεν έχει γραφέιο για να απομονώνεται, αυτό που κάνει είναι καταθέσεις έμπνευσης σε ένα περιβάλλον μη αποστειρωμένο. Γράφει μια μέρα πεντακόσιες λέξεις και μια άλλη

τριακόσιες. Χωρίς να πιέζεται από χρονοδιαγράμματα, αλλά απλά από την ανάγκη να μας πει μια ιστορία. Καθισμένος στο σαλόνι του σπιτιού του, με τη Νίκη (την κόρη του) να διαβάζει ή την τηλεόραση ανοιχτή. Κάθε παράγραφος είναι μια άσκηση: ο Χωμενίδης είναι μαθητής – ο τόνος του δεν είναι ποτέ διδασκαλικός στα βιβλία του. Στη ζωή είναι, πιθανότατα, αλλιώς. Το κάθε πράγμα στον καιρό του στη δική του περίπτωση είναι αξίωμα. Δεν θεωρώ τον εαυτό μου τον καλύτερο γνώστη του Χωμενίδη, παρ' όλο που έχω διαβάσει τα πιο πολλά βιβλία του και σχεδόν όλα τα άρθρα του. Ομολογώ ωστόσο ότι τον έχω κάτι σαν βοηθήμα, σαν λυσάρι στην άσκηση της βιβλιοφαγικής απόλαυσης. Όταν κολλώ, ή κου-

ράζομαι από τα βαριά ή τα ελαφρά βιβλία που πέφτουν στα χέρια μου, διαβάζω ένα νέο βιβλίο του Χωμενίδη που έρχεται κάθε 15-16 μήνες. Κι επανέρχεται η λαίμαργία μου για το διάβασμα.

Η ΨΥΧΑΝΑΛΥΣΗ ΩΣ ΕΜΠΝΕΥΣΗ

Αλλά ας μην βγούμε από τα μονοπάτια της *Δίκης Σουάρεφ*. Δεν θα σας αποκαλύψω κανένα μυστικό της πλοκής, διότι έτσι θα σας στερούσα μέρος της γλυκιάς περιέργειας να διαβάσετε το μυθιστόρημα. Έλεγα ότι ένας άλλος, που αναρωτιέται γιατί δεν έγινε δικηγόρος ενώ τη Νομική την τελείωσε, πιθανότατα θα έκανε ψυχανάλυση: ο Χωμενίδης, αναθέτως, δημιουργεί ένα μυθιστόρημα εκκινώντας από ένα προσωπικό γιατί που μένει πάντα χωρίς απάντηση. Μετά το αρχικό *What if*, την εκκίνηση της διαδικασίας, ξεκινά η ιστορία κι όλα αρχίζουν να εμφανίζονται: όπως πάντα ο Χωμενίδης είναι σκηνογράφος και σκηνοθέτης του παραμυθιού του. Η εταιρεία του Δημοσθένη Καραπαλιίκη («Εκείνου») είναι ο βασικός χώρος δράσης. Κι εντός της διαδραματίζονται πολλά, αλλά

όχι όλα. Διότι, όπως πάντα, ο σκοπός του Χωμενίδη είναι η αφήγηση της πραγματικής ζωής κι όχι η δημιουργία ενός κουκλόσπιτου εντός του οποίου διαδραματίζονται όσα ο ίδιος αφηγείται: αυτό το δεύτερο του είναι εύκολο, κι ο Χωμενίδης με τα εύκολα πλήττει. Ο ήρωας που κινεί την ιστορία, ο αιγιματικός Εδμούνδος Σουάρεφ, ένα είδος κόμη Μοντεχρήστου που ψάχνει μια δίκη και μια τελική κρίση για τα πεπραγμένα του, εμφανίζεται εντός του μεγαλοπρεπούς γραφείου (που δεν υπάρχει, αλλά βρίσκεται κοντά στην πλατεία Ομονοίας) για να σύρει σχεδόν τους πάντες, οι οποίοι έχουν βολεντεί σε αυτό, στον έξω κόσμο. Που δεν είναι πλέον καθόλου απλός.

Αφού ασχολήθηκε με οικογενειακές υποθέσεις (στη *Νίκη*) κι αφού απέφυγε τους πειρασμούς της μυθιστορηματοποίησης της οικονομικής (και όχι μόνο) κρίσης της δεκαετίας 2010-20 μιλώντας γι' αυτή αλληγορικά, ο Χωμενίδης έχει αναλάβει το ρόλο ενός αφηγητή της τωρινής Αθήνας – το έκανε και παλιότερα, στα δύο όμως τελευταία του βιβλία (στον *Τζίμη από την Κνίψη* και στη *Δίκη Σου-*

άρεφ) νιώθεις πως αυτό έχει γίνει ο σκοπός του. Μόνο που αυτή η αφήγηση δεν βασίζεται τόσο σε περιστατικά, αλλά κυρίως στηρίζεται στην εξιστόρηση ανθρώπων και χαρακτήρων. Το ποια είναι η Αθήνα του σήμερα (ίσως και η Ελλάδα, γενικότερα), κατά τον Χωμενίδη, μοιάζει να γίνεται ευκολότερα κατανοητό αν μιλάς για τους ανθρώπους που ζουν σ' αυτή, για την ψυχοσύνθεσή τους και την καθημερινότητά τους – κι όχι τόσο για τα κατορθώματά τους.

Ο Χωμενίδης πάντα συναρμολογούσε χαρακτήρες: πλέον το κάνει με μαστοριά και σπάνια ευκολία. Το τι συμβαίνει δεν έχει σημασία αν δεν ξέρεις ποιος το κάνει – αυτό μοιάζει να είναι το μότο του. Στα βιβλία του, εδώ και καιρό, η αφήγηση των χαρακτήρων είναι σημαντικότερη από την πλοκή: ο αφηγητής Χωμενίδης μοιάζει να πιστεύει πως ο άνθρωπος και τα εσώψυχά του είναι ό,τι πιο περίπλοκο. Νομίζω ότι η πλοκή κάθε μυθιστορηματός του τον ενδιαφέρει όλο και λιγότερο: πρέπει να είναι ενδιαφέρουσα, σαν πίστα ηλεκτρονικού παιχνιδιού, αλλά ποτέ δεν είναι βασικό μέλημά του να στήσει ιστορίες με

σκηές που θα σε αφήσουν άναυδο. Πάντα το μέλημά του είναι να σου αποκαλύψει τους ήρωές του. Και το αξιοσημείωτο είναι ότι, αυτοί, ελάχιστη σχέση έχουν με τον ίδιο, ενώ μπορεί να έχουν σχέση με κάποιους φίλους του! Αν κοιτάξεις πολύ προσεκτικά τους δικηγόρους που έχει ανακαλύψει ως ήρωες στη *Δίκη Σουάρεφ* θα αναγνωρίσεις πιθανότατα κάποιους – όπως π.χ. αναγνωρίσεις κάποιους από τους ηθοποιούς της παράστασης που ο κακόμοιρος *Τζίμης από την Κνίψη* ποτέ δεν ανέβασε.

Είναι βέβαιο ότι, πριν γράψει τη *Δίκη Σουάρεφ*, ο Χωμενίδης πέρασε την ώρα του σε δικηγορικά γραφεία, άκουσε ιστορίες δικηγόρων ώστε να χρησιμοποιήσει κάποιες απ' αυτές, παρατήρησε τη ζωή τους και τους τρόπους δουλειάς τους, προσπάθησε να τους καταλάβει, όχι για να τους κάνει συμπαθητικούς ή αντιπαθητικούς αλλά για να κάνει συναρπαστική την περιγραφή τους. Τα κατάφερε εύκολα. Κάποιους απ' αυτούς θες να τους γνωρίσεις. Κάποιους άλλους τρέμεις στην ιδέα ότι μπορεί να τους βρεις μπροστά σου. Και κάποιους νιώθεις ότι τους ξέρεις: ζουν ανα-

μεσά μας, εμφανίζονται στις τηλεοράσεις μας, αρθρογραφούν, προκαλούν. Είναι σωστοί ήρωες του Χωμενίδη. Κυρίως γιατί έχουν όλοι σχεδόν ένα κοινό χαρακτηριστικό. Γοητεία. Που όμως είναι γοητεία δυσλειτουργική – η γοητεία του προβληματικού που, πάντως, δεν είναι κακομοίρης. Απλά κάτι του λείπει. Και το ξέρει.

Η ΠΙΝΑΚΟΘΗΚΗ ΤΩΝ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΚΩΝ

Οι ήρωες δικηγόροι του Χωμενίδη είναι όλοι σχεδόν γοητευτικοί και προβληματικοί, όπως ήταν και οι ήρωες των δύο τελευταίων μυθιστορημάτων του: ωραίοι, αλλά με κάποια επίγνωση αυτής της προβληματικότητας με την οποία προσπαθούσαν να μάθουν να ζουν. Ο Μενέλαος, στον *Βασιλιά της*, ήταν ασχημάντρας κι αριστοκράτης χωρίς λάμψη – άλλωστε δεν είχε μεγαλώσει σε παλάτια: όλα αυτά όμως δεν τον απέτρεψαν να διεκδικήσει την πιο όμορφη Ελένη του καιρού του. Ο *Τζιμς από την Κνίβελ* δεν είχε καθόλου καταλάβει πόσο είχε αλλάξει ο κόσμος όπου ζούσε: η δική του αναπηρία ήταν μια αναπηρία αντίληψης – όμως αυτό δεν τον εμπόδιζε να κάνει σχέδια σαν μεγάλος θεατρικός παραγωγός, τη στιγμή που οι όμοιοί του, τσακισμένοι από την κρίση, σήκωναν τα χέρια ψηλά. Αν πολλοί συγκρίνουν τον Χωμενίδη με τον Καραγάτση είναι γιατί οι δυο τους συναντιούνται λογοτεχνικά σε αυτό ακριβώς: αγαπούν τους ήρωές τους, στήνουν γύρω τους τις ιστορίες τους και σε παρακαλούν να τους αγαπήσεις κι εσύ παρά τα προβλήματα του χαρακτήρα τους που είναι αυστηρά προσωπικά και τέτοια που να μην επιτρέπουν ταυτίσεις με τον αναγνώστη.

Οι δικηγόροι του Χωμενίδη είναι κομμάτι αφόρητοι άνθρωποι. Ο ιδιοκτήτης της νομικής εταιρείας, ο ποινικολόγος Δημοσθένης Καραμπαλίκης, είναι ένας άρρωστα ματαιόδοξος άνθρωπος που πιστεύει ότι θα βρει έναν τρόπο να γίνει αθάνατος. Η Παναγιώτα Αϊβάλη, που τον γηροκομεί και διοικεί την εταιρεία αντ' αυτού, είναι ο ορισμός της άπιστης, που απαιτεί όχι απλά κατανόηση αλλά θαυμασμό για τις επιλογές της. Η Κωνσταντία Γιάννου είναι όμορφη κι αδιάφορη, φοβιτσιάρη και ατάλαντη – αναζητά απλά ένα μπράτσο να πιαστεί, γιατί έχει πείσει τον εαυτό της ότι το 'χει ανάγκη. Ο Ευθύμης Βογιατζής είναι ικανός,

Από την εικόνα του εξωφύλλου της *Δίκης Σουάρεφ*, του νέου μυθιστορηματος του Χρήστου Χωμενίδη, που έχει σχεδιάσει ο Πάρις Μέξης.

αλλά τομάρι. Έχει πλάνο για όλα, αλλά καταλαβαίνεις πως το τέλος του θα είναι άσχημο γιατί δεν έχει όρια. Ο Σόλων Λούσκος είναι νέος, ανερχόμενος, ικανότατος, αλλά αιχμάλωτος της έλλειψης μιας στοιχειώδους φιλοδοξίας που το επάγγελμα απαιτεί: ο Χωμενίδης ειρωνικά προβλέπει πως θα κάνει καριέρα στην πολιτική, στην οποία υπάρχουν μεγαλύτερα περιθώρια διάκρισης για όσους αγαπούν τους δεύτερους ρόλους. Όλοι αυτοί θα μπορούσαν να είναι ήρωες τεσσάρων διαφορετικών βιβλίων. Εδώ, στη *Δίκη Σουάρεφ*, τους κλέβει τη δόξα ο αληθινός ήρωας του μυθιστορηματος, ο δικηγόρος Σεραφείμ «Μάκης για τους φίλους» Σακκάς.

Η λογική λέει ότι ο Σακκάς θα έπρεπε να είναι το alter ego του Χωμενίδη: ο δικηγόρος που ο συγγραφέας δεν έγινε. Αλλά αυτό θα ήταν φρικτά προβλέψιμο κι ο Χωμενίδης θα βαριόταν να γράψει τις περιπέτειές του. Έτσι δημιουργεί έναν ήρωα που δεν του μοιάζει σχεδόν καθόλου. Ο Σακκάς είναι ο άνθρωπος που τρώγεται με τα ρούχα του, που ανησυχεί γιατί στη ζωή τα πράγματα του πήγαν καλύτερα από ό,τι υπολόγιζε. Στη συμπεριφορά του δεν υπάρχει τίποτα το ηρωικό. Μοιάζει να είναι αιώνια υπόχρεος στο αφεντικό του. Η καλή σχέση με τη γυναίκα του βασίζεται στο ότι δυσκολεύεται να καταλάβει γιατί τον διάλεξε

και γιατί τον ανέχεται. Είναι ένας μπαμπάς που προσπαθεί να έχει την καλύτερη σχέση με τα παιδιά του, αλλά κι αυτή ακόμα τη βασίζει σε μια ασταμάτητη ανασφάλεια. Εφευρίσκει δικαιολογίες για να απατά τη γυναίκα του, που κατά τα άλλα την αγαπάει. Έχει κακή σχέση ακόμα και με τη μάνα του – χωρίς να φταίει αυτός. Κι έχει το μεγαλύτερο πρόβλημα που θα μπορούσε να έχει δικηγόρος: μια άθλια φωνή που δεν του επιτρέπει να αγορεύει. Κι έτσι, ψιθυρίζει. Ο ψιθυρός είναι η μάσκα του – αλλά στην περίπτωση του δεν υπάρχει σουπερήρωας.

Η *Δίκη Σουάρεφ* είναι και μια ιστορία ωρίμανσης, δηλαδή αποδοχής. Ο βασικός της ήρωας, ο «Μάκης ο ψιθυριστής», ούτε δικαιώνεται, ούτε σταυρώνεται: απλά, κάνει ένα βήμα μπροστά εντός ενός κόσμου όπου όλοι μοιάζουν να έχουν κάνει βήματα πίσω.

Ο ΑΠΟ ΜΗΧΑΝΗΣ ΔΙΑΒΟΛΟΣ

Κι ο Σουάρεφ; Ο Χωμενίδης κρατά γι' αυτόν που έδωσε τον τίτλο στο βιβλίο του έναν παράξενο ρόλο: θα 'λεγα το ρόλο ενός από μηχανής θεού ή, για την ακρίβεια, το ρόλο ενός από μηχανής διαβόλου. Ο Σουάρεφ κινεί την ιστορία κάθε φορά που εμφανίζεται, χωρίς η παρουσία του στο βιβλίο να είναι μεγάλη. Η περίπτωση του βοηθά τον Χωμενίδη να στήσει τη μεγά-

λη παρωδία του για τον κόσμο της δικαιοσύνης, που δεν έχει ήλιους νοητούς και άλλα μεγαλεπήβολα αλλά μια μεγάλη δόση θεατρικότητας, ίσως και υποκρισίας. Ο Σουάρεφ πιστεύει πως με τα λεφτά του και τον παρά του μπορεί να γίνει το κέντρο του κόσμου απλά για να κριθεί – βέβαια, αυτή η απαίτηση από μόνη της γελοιοποιεί πρώτα απ' όλα τους θεσμούς της δικαιοσύνης. Η δίκη του γίνεται κατ' απαίτηση και το ενδιαφέρον είναι πως, αν και πληρώνει γι' αυτή, δεν απαιτεί ένα αποτέλεσμα προτιμά μάλλον να το μεθοδεύσει παίρνοντας το ρίσκο του μαριονετίστα. Όπως συχνά συμβαίνει στα έργα του Χωμενίδη, αυτός που κινεί την ιστορία αυτονομείται κομμάτι: είναι δύσκολο να διαβάσεις τη δίκη Σουάρεφ και να μην αρχίσεις να υποπτεύεσαι πως η ίδια η ζωή του Σουάρεφ πρέπει να έχει κι άλλες περιπέτειες. Όταν, κάποια στιγμή, ο συγγραφέας υπαινίσσεται πως όσα ομολογεί απαιτώντας να δικαστεί ίσως να είναι αποκύημα της φαντασίας του ή να έχουν συμβεί αλλά διαφορετικά, ήθελα να χειροκροτήσω. Αλλά ο Χωμενίδης δεν θέλησε να ασχοληθεί με τον από μηχανής διάβολό του: προτίμησε να φωτίσει με τους προβολείς τους εξορκιστές και τους μαγεμένους από το χρήμα πιστούς του.

Αν πρέπει να κάνω μια κριτική είναι αυτή κυρίως: θα ήθελα λίγο περισσότερο Σουάρεφ, δηλαδή λίγο περισσότερη μηχανοραφία. Αλλά ο Χωμενίδης, όπως έχω εξηγήσει, χαίρεται πιο πολύ με την πολυπλοκότητα των χαρακτήρων του και δεν θέλει η πλοκή, δηλαδή η σαλάτα, να αποσπάσει την προσοχή μας απ' αυτό που είναι πάντα το κυρίως πιάτο του. Έτσι, με έναν περίεργο τρόπο, γίνεται φειδωλός, ενώ οι αναγνώστες του τον αγαπάμε κυρίως γιατί είναι πληθωρικός. Θα ήθελα λίγο περισσότερη σκηνοθεσία στη δίκη, λίγο περισσότερη χειραγώγηση των ηρώων από τον Σουάρεφ – θα χαίρομουν αν ο διαβολικός γέρος τους διέυθνε όλους σαν μαριονέτες ακόμα πιο πολύ. Ο Χωμενίδης στο τέλος τους λυπήθηκε όλους γιατί είναι απλά μασκαράδες υποκριτές: ο Σουάρεφ δεν θα λυπόταν κανέναν.

Ας προσέξει ο συγγραφέας. Το θεωρώ βέβαιο ότι κάποια στιγμή θα πάει σπίτι του να τον ζητήσει το λόγο. Αλλά τώρα που το λέω, αυτό θα μπορούσε να είναι απλώς μια ιδέα για το επόμενο μυθιστόρημά του... ■